

Avdelingsdirektør Bufdir
Anna Bjørshol

INNSPILL TIL VEILEDER CRPD ARTIKKEL 21.

Etter avtale gjort på SOR konferansen i oktober 22, vedrørende CRPD sender vi i rettighetsgruppa ISAAC Norge vårt innspill til veilederen til hvordan kommunene skal kunne innlemme CRPD artikkel 21 i sin praksis for alle mennesker som bruker alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK).

ISAAC Norge arbeider for at alle personer som trenger å bruke ASK i kommunikasjonen med andre, skal bli likestilte i retten til et alternativt og supplerende språk og å bruke sine kommunikasjonsformer. Dette er nødvendig dersom ASK-brukerne skal bli inkludert og få et godt liv likeverdig med andre.

Kommunene er pålagt gjennom menneskerettighetsloven og Grunnloven §104 å sikre at barns rettigheter ivaretas fullt ut, også for barn med funksjonsnedsettelse. For å realiseres CRPD fullt ut må kommunene sikre at funksjonshemmedes rettigheter ivaretas, også for barn. Grunnlovens § 92 pålegger kommunene å sikre menneskerettighetene. Denne plikten gjelder for både kommunale og nasjonale myndigheter. Kommunen har et hovedansvar for å gi gode tjenester til sine innbyggere og de har en sentral rolle som utøver av både nasjonal og lokal politikk.

ISAAC Norge synes det er positivt at Bufdir utarbeider veiledere til kommunene for å sikre at kommunene blir i stand til å utøve kommunale tjenester i tråd med CRPD. Vi setter stor pris på at viktigheten av ASK allerede er understreket i de fleste artiklene i CRPD veilederen som dere hittil har publisert. Vi anser individuelt tilpassede former for ASK som grunnlaget for at mennesker med funksjonsnedsettelse skal være en likeverdig del av samfunnet, og for at de får sine rettigheter i CRPD oppfylt.

For å sikre at CRPD blir realisert gjennom inkorporering i norsk lov og at kommunene fyller vilkårene for likeverdige rettigheter for alle grupper er det noen momenter som er spesielt viktig:

1. Sikre ivaretagelse av menneskerettigheter for personer med funksjonsnedsettelse, herunder også barn.
2. Ivareta retten til medvirkning for personer med funksjonsnedsettelse med funksjonsnedsettelse, herunder også barn. For å ivareta retten til medvirkning er det flere konvensjoner som må oppfylles, herunder rett til utdanning, ytringsfrihet mm.
3. For barn spesielt: Legge barnets beste til grunn.

I Norge bor og lever det mange mennesker i ulike alder som har behov for aksept og anerkjennelse for sitt språklige uttrykk. Pga manglende aksept og anerkjennelse blir disse diskriminert og mister daglig sin rett og mulighet til fritt å kunne ytre sine meninger. Det er viktig at disse i likhet med andre språklige minoriteter synliggjøres når kommunene nå skal veiledes i hvordan personer med nedsatt funksjonsevne skal få oppfylt sin ytringsfrihet i henhold til art 21.

ASK består av ulike komponenter som må aksepteres samlet og hver for seg. ASK-språk, ASK-hjelpemiddel, ASK-tilrettelegging og ASK-strategi. På lik linje med at døve vil ha behov for tolketjeneste vil noen ASK-brukere ha behov for partnerstøtte/assistanse.

For at kommunene skal kunne møte oppdraget i CRPD art 21 på en god måte er det viktig å være klar over innholdet og hva ytringsfrihet, meningsfrihet og tilgang til informasjon innebærer. Hvordan sikre at:

CRPD artikkel 21:

«Partene treffer alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan utøve retten til ytringsfrihet og meningsfrihet, herunder frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og tanker av alle slag, på lik linje med andre, og ved alle former for kommunikasjon etter eget valg, som definert i artikkel 2 i denne konvensjon, inkludert ved:

a) å sørge for at informasjon som er beregnet på allmennheten, gis til mennesker med nedsatt funksjonsevne i tilgjengelige formater og ved hjelp av teknologi tilpasset ulike former for nedsatt funksjonsevne, i rett tid og uten ekstra kostnader,

b) å godta og legge til rette for at mennesker med nedsatt funksjonsevne i samhandling med det offentlige kan bruke tegnspråk, punktskrift, alternativ og supplerende kommunikasjon, og alle andre tilgjengelige kommunikasjonsformer, -midler og -formater etter eget valg,»

Nasjonal veileder: Gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming

Denne nasjonale veilederen ble publisert. 2. juni 2021. Veilederen bygger på prinsippene i CRPD.

Denne er god å se til og vi anbefaler at dere bruker og viser til denne, i veilederen til art 21. Under har vi satt inn utdrag fra veilederen som angår ytringsfrihet, meningsfrihet og informasjon. Denne veilederen er tydelig når det gjelder kommunalt ansvar for tilrettelegging og aksept også for ASK-språklige og med ulike ASK-formater. De fete overskriftene samsvarer med kapitlene i veilederen.

Veilederen er skrevet med tanke på personer med utviklingshemming, men vil også kunne anvendes for andre:

Innledningsvis:

1. Om veilederen, formål og målgrupper 2. avsnitt:

«Veilederen handler om mennesker med utviklingshemming. Praksisen som beskrives og anbefalingene som gis kan imidlertid også anvendes i forhold til andre

personer med behov for habilitering, det vil si personer som har, eller står i fare for å få begrensninger i sin fysiske, psykiske, kognitive eller sosiale funksjonsevne.»

ISAAC Norge ønsker å presisere at det er viktig at kommunen legger til rette for at ALLE ASK brukere kan utøve sin ytringsfrihet, meningsfrihet og kunne gi og motta informasjon gjennom den språk- og kommunikasjonsform som er egnet for den enkelte.

Veilederen bruker skal, må, bør og kan. Innledningsvis er det beskrevet på s. 5 hvordan dette skal forstås:

«Veilederen er organisert i korte tekster som beskriver lovkrav og faglige anbefalinger. Når det står «skal» eller «må» i teksten betyr det at kravet er enten lov- eller forskriftsfestet, eller at det er så tydelig faglig forankret at det sjelden vil være forsvarlig ikke å gjøre som beskrevet. «Bør» betyr at anbefalingen er en sterk anbefaling fra helsedirektoratet. Ordet «kan» brukes om eksempler eller anbefalte forslag til hvordan man kan handle for å imøtekomme et lovkrav eller en sterk anbefaling.

Kap 2. Samarbeid og kompetanse, underpunkt:

Kommunen skal legge til rette for bruk av ASK hos personer med utviklingshemming. (1. avsnitt)

Kommunikasjon og muligheter for å bli hørt og forstått er avgjørende for god livskvalitet og deltagelse, Kommunen må legge til rette for at personer med utviklingshemming som helt eller delvis mangler tale og har behov for alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK), kan få utvikle og bruke egnede kommunikasjonsformer og nødvendige kommunikasjonsmidler i helse- og omsorgstjenesten.

Kap 3. Personsentrettede og individuelt tilrettelagte tjenester, underpunkt:

Kommunen skal legge til rette for at personer med utviklingshemming kan utøve selvbestemmelse. (1., 4., og 5. avsnitt)

Retten til å bestemme selv er et menneskerettslig prinsipp som handler om å ta egne avgjørelser og bestemme over sitt eget liv.

Helse og omsorgstjenesten må sammen med barnehage og skole, dagtilbud og tilrettelagte arbeidsplasser og andre arenaer tjenestemottaker beveger seg på, gjennom beslutningsstøtte legge til rette for at tjenestemottakerne får utøve selvbestemmelse og leve mest mulig i tråd med egne ønsker og behov.

All beslutningsstøtte må ta utgangspunkt i personens kommunikasjonsmåte.

Kommunen skal sørge for at personer med utviklingshemming og nærmeste pårørende får medvirke i planlegging, utforming, gjennomføring og evaluering av egne tjenester. 1., 3., 7., og 4. avsnitt)

Kommunen skal sørge for brukermedvirkning i helse- og omsorgstjenestene. Tjenestetilbudet skal utformes i samarbeid med tjenestemottaker og eventuelt nærmeste pårørende.

Dette krever blant annet:

- *Tilpasset informasjon og kommunikasjon inkludert ASK.*

Hvis personen har en uttrykksmåte som er vanskelig å forstå, må virksomhetsleder sørge for at primærkontakt eller andre som kjenner uttrykksmåten tolker og viderefremidler det personen gir uttrykk for.

Når det gjelder barn medvirker foreldrene sammen med og på vegne av barnet.

Kommunen skal sørge for individuell tilrettelegging av tjenester til personer med utviklingshemming. (3. avsnitt)

Virksomhetsleder skal sørge for at alle tjenester utformes i samarbeid med tjenestemottaker selv og eventuelt nærmeste pårørende. Tjenesteyter må ha god kommunikasjons- og relasjonskompetanse. Brukermedvirkning og tilnærmingen «Hva er viktig for deg?» bør legges til grunn. Det skal legges til rette for at tjenestemottaker gis mulighet for selvbestemmelse, innflytelse og personlig utvikling.

Kommunen skal sørge for at personer med utviklingshemming kan medvirke på systemnivå. (1. avsnitt med kulepunkter og 2. avsnitt med kulepunkt 2, 3 og 4)

Kommunen skal ha systemer for innhenting av erfaringer og synspunkter hos tjenestemottakere med utviklingshemming og deres pårørende. Tjenestemottakere og pårørende skal bli lyttet til i kommunens tjenesteutviklings- og forbedringsarbeid.

- *Tilrettelegge for deltagelse i kommunale råd og dialogmøter*
- *Tilrettelegge for brukerpanel*
- *Systematisk innsamling av tilbakemeldinger*
- *Brukerråd i dagaktivitetstilbud eller på tilrettelagte arbeidsplasser*
- *Deltagelse i rekruttering av private tjenesteleverandører*

Det skal tilrettelegges slik at tjenestemottaker :

- *får brukt sine ressurser for å fremme sine synspunkter.*
- *Informasjon skal tilpasses*
- *det skal gis tid slik at tjenestemottakerne får tid og støtte til å finne svarene selv.*

Kap 4. Livsfaser og overganger, med underpunkt:

Kommunen skal bidra til gode barne- og ungdomsår. (4. avsnitt og 6 avsnitt, kulepunkt 4.)

Barnet skal få tilpasset informasjon og skal få uttrykke seg, bli hørt og få utført selvbestemmelse i tråd med sine rettigheter, alder og utviklingsnivå. For at barnet skal bli hørt på lik linje med andre barn må barnehage, skole, helse- og omsorgstjenesten og foreldre hjelpe barnet i samsvar med funksjonsevne og alder.

- *Behov for tilrettelegging av psykososialt og fysisk miljø, inkludert alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) må kartlegges og planlegges for i overganger.*

Kommunen må legge til rette for en god alderdom for personer med utviklingshemming. (5. avsnitt)

Å kunne uttrykke seg og gjøre seg forstått er like viktig i alderdommen som tidligere. Mange får et økende behov for kommunikasjonsstøtte når syn, hørsel, motorikk og/eller kognitive ferdigheter svekkes. Det er for eksempel helt avgjørende å kunne si ifra om smerter. Virksomhetsleder må sørge for at alternative eller supplerende kommunikasjonsformer (ASK) jevnlig vurderes og tilpasses.

Personer som tidligere ikke har benyttet ASK kan ha nytte av ASK i alderdommen når talespråket og talespråkforståelse svekkes.

ISAAC Norge mener at veilederen til CRPD artikkel 21 også bør anbefale at kommunene gjennom opplæring i skolene gir personer som bruker ASK et verktøy og øvelse i å utøve sin ytringsfrihet og meningsfrihet. Dette kan legges inn i tverrfaglig tema demokrati og medborgerskap og tverrfaglig tema folkehelse og livsmestring. Det vil også i ulike fag være tema som berører ytrings- og meningsfrihet, slik at barn og unge gjennom opplæring i skolene vil kunne få mange muligheter til å øve og erfare at «det nytter å si i fra», jeg kan påvirke, jeg blir lyttet til og meningene mine teller.

Se Meld. St. 8 (2022-2023) kap. 7.3.2. Å kunne være med på å påvirke sin egen barnehage- og skolekvardag.

ISAAC Norge vil også vise til Meld. St. 8 (2022-2023)

Menneskerettar for personar med utviklingshemming – Det handlar om å bli høyrst og sett.

1.4. Formålet med meldinga er:

«..... Denne stortingsmeldinga skal brukast som plattform for ein framtidig politikk der vi ønskjer at tiltak og tenester for personar med funksjonsnedsettingar skal være best mogleg koordinert og samordna.....Personar skal oppleve at dei har dei same rettane og moglegheitene som alle andre i Noreg. Regjeringa vil at personar med utviklingshemming skal kunne bestemme over sitt eige liv og at dette skal reflekteras tydeleg i lovgjevinga.»

Det er vidare et mål at meldinga skal bidra til auka merksemd om rettssituasjonen til menneske med utviklingshemming, og at kunnskapen om menneskerettsutfordringar skal auke.

2.6.3. Deltaking og inkludering

Ytringsfrihet.

«Ei brei tilknytning og deltaking i det offentlige ordskifte er eit samfunnsgode. For å realisere dette samfunnsgode må ytringsfriheten vere reel for alle. Ytringsfrihet er friheten til å få eller meddele opplysningar, idear og budskap.....

.....

Ein annen sentral del av ytringsfriheten er rett til informasjonsfrihet.

Informasjonsfrihet inneber at alle ikkje berre har rett til å meddele, men også til fritt å ta imot informasjon og idear, altså uhindra å kunne oppsøkje og skaffe seg informasjon frå tilgjengelege kjelder.....Ei offentlegheit som har låg terskel for deltaking og har tilgjenge for alle, vil tene alle.»

5.3 Innsatsar og tiltak:

Regjeringa vil:

*

«* å følge opp nasjonal rettleiing om kommunale helse- og omsorgstenester til personar

med utviklingshemming.»

«* å leggje til rette for utvikling og bruk av digitale løysningar og velferdsteknologi.....»

Avslutningsvis ønsker vi å påpeke at kommunikasjon via former for ASK kan være ekstrem tidskrevende. Det kan ta opptil flere minutter for å uttrykke én ytring. I kommunikasjon med offentlige instanser er møter ofte tidsbegrenset, og det er viktig at møtetiden blir tilpasset individuelle behov. Isaac har for eksempel gitt høringsinnspill til Stortinget hvor taletid for hver høringsinstans har vært på 3 minutter. Dette er ikke nok tid for at en ASK bruker selv kan snakke.

ISAAC Norge ønsker lykke til med utarbeidelse av veileder til CRPD art 21. Vi stiller oss gjerne til disposisjon dersom dere ønsker et samarbeid rundt teksten vedrørende ASK for art 21.

28/11-2022

Rettighetsgruppa ISAAC Norge

Bente Johansen

vebeto11@gmail.com

mob: 97950832